

tivation criterion are more branched and distinct in the characteristics of internal professional than external professional self-fulfilment. At last the cognitive criterion of the communicative competence of lecturers has positive correlation only with internal professional self-fulfilment and its two characteristics: «needs in professional improvement», “constant professional goal-setting”.

Despite the importance of mature thinking skills, listening skills, perceptive and nonverbal abilities, which we consider as the main components of communicative competence, the results of scientific research show the opposite results – the lack of the development of these skills for permanent solving tasks for the professional self-fulfilment of these employees and needs in a constant professional and communicative improvement for the successful realization in the professional field.

The results concerning the connection between communicative competence of the lecturers and the characteristics of professional self-fulfilment testify about the needs of the permanent and coherent development of professional self-fulfilment and the improvement of the communicative competence which is one of the most important psychological tools in the process of self-fulfilment of these specialists.

Key words: professional self-fulfilment, communicative aspect of professional self-fulfilment, professionalism, professionals of scientific and pedagogical profile.

УДК 005.336.2-053:316.6

Кравчук С.М.

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Кравчук С.М. Професійна самореалізація особистості як соціально-психологічний феномен. Стаття присвячена проблемі професійної самореалізації особистості; розглядаються основні напрямки та підходи до вивчення професійної самореалізації особистості у науковій літературі; підкреслюється необхідність та доцільність систематизації наукових напрацювань щодо ґрунтовного вивчення професійної самореалізації фахівців пожежно-рятувальних служб.

Ключові слова: професійна самореалізація, фахівці, професійна діяльність, професійна компетентність.

Кравчук С.М. Профессиональная самореализация личности как социально-психологический феномен. Стаття посвящена проблеме профессиональной самореализации личности; рассматриваются основные направления и подходы к изучению профессиональной самореализации личности в научной литературе; подчеркивается необходимость и целесообразность систематизации научных наработок по изучению профессиональной самореализации специалистов пожарно-спасательных служб.

Ключевые слова: профессиональная самореализация, специалисты, профессиональная деятельность, профессиональная компетентность

Постановка проблеми. Проблема професійної самореалізації особистості постає актуальною не тільки для психологічної науки, але й розглядається в якості такої в соціології, політології, філософії та інших науках. Існує значна кількість наукових напрацювань з даної проблематики. Що опосередковано вказує на значущість та важливість розкриття цього аспекту для гармонійного розвитку як сучасної особистості, так і суспільства загалом.

Мета статті полягає у вивченні особливостей дослідження проблеми самореалізації особистості у сучасній науково-психологічній літературі.

Виклад основних результатів дослідження. Здійснений аналіз стану дослідження проблеми професійної самореалізації особистості у сучасній науково-психологічній літературі дозволив виокремити такі напрямки вивчення зазначеного питання: професійна самореалізація особистості як соціально-психологічний феномен; професійна самореалізація як один із аспектів процесу реалізації особистісного потенціалу; професійна самореалізація особистості у контексті вивчення дотичних соціально-психологічних категорій (професійна рефлексія, професійне самовизначення, професійна самоідентифікація тощо).

За результатами теоретичного аналізу наукових напрацювань, які умовно виокремлені нами у напрямок «професійна самореалізація особистості як соціально-психологічний феномен», виявлено:

- основними складовими професійної самореалізації особистості вважаються: характер ставлення до професійної діяльності; ступінь взаємодії та узгодженості системи професійних та особистих цінностей, традицій та норм; характер сприйняття взаємодії з трудовим колективом; специфіка групових та міжособистісних трансакцій в контексті професійної діяльності; соціально-психологічні прояви особистості в процесі професіоналізації [1].
- проблема професійної самореалізації особистості вивчається у рамках таких підходів: міждисциплінарний; філософський (сучасний напрямок — постмодернізм); біхевіористичний; соціокультурний; загально-методологічний; соціологічний.

Міждисциплінарний підхід. Феномен професійної самореалізації розглядається з точки зору психології, економіки, менеджменту, соціології, політології, філософії. У центрі уваги, насамперед, проблема сумісності кар'єрного зростання та особистісної самореалізації. Сполучення цих ліній професійного та особистісного розвитку не є явним і не завжди гармонійно поєднується між собою. Вивчається конфліктність різних складових професійної самореалізації, яка особливо виразно виявляється при об'єктивації рушійних сил цього процесу і критеріїв її успішності. Критерієм успішності професійної самореалізації та задоволеності в обраній професії, згідно зазначеного підходу, почасти визначається кар'єрне зростання, ступінь розвиненості компетенцій людини та задоволеності результатами своєї професійної діяльності [1].

Методологія постмодернізму. Виявляється поліпарадигмальний характер досліджень. У центрі уваги дослідників цього напрямку активність і варіативність у конструюванні образу світу, гнучкість і пластичність в його реконструюванні і свобода людини при виборі траєкторій професійного та особистісного розвитку. Подібні ідеї отримали свій початок в концепції конструктивізму, розвиненої С. Рарерт, П. Бергером і Т. Лукманом. Стверджується, що люди створюють нове знання особливо ефективно, коли вони залучені до створення продуктів, наділених особистісним змістом, будь то піщані замки, машини або індивідуальна кар'єра. Головне те, що люди в процесі конструктивної діяльності створюють щось важливе для них самих та оточуючих.

Біхевіористичний підхід. Розглядаються в різних ракурсах і аспектах питання, пов'язані з професійною, організаційною та виробничою соціалізацією. Проблема професійної самореалізації переважно вивчається в контексті оптимального навчання працівників, адаптації до умов роботи і виконуваних операцій, оптимізації взаємодії з колегами та начальством. Однак, питання про те, наскільки задоволений сам працівник цими стосунками, практично вивчається дуже конкретно, як питання про те, як сформувати робочий колектив таким чином, щоб його учасники не викликали один у одного роздратування і агресії, не конфліктували один з другом. При цьому зазначені аспекти вивчаються в контексті сприяння підвищенню продуктивності праці.

Соціо-культурний підхід. Науковцями зазначається, що процес осмислення життя, вибір цінностей та кар'єрних орієнтацій не є результатом індивідуального розвитку. Транслятором цих цінностей є суспільство, референтні для людини групи і домінуючі в них і в суспільстві в цілому аттїтуди та еталони.

Як підкреслював О.О. Потєбня, розвиток індивідуальної психіки не може відбуватися ізольовано від інших людей, від часу і від культури, в якій живе людина. При цьому соціогенез особистості супроводжується, в тому числі, і вибором певних еталонів професій, створенням системи особистих ставлень до кар'єрного зростання, які наповнюються особистісним змістом саме в процесі професійної самореалізації.

Соціологічний підхід. Професійна самореалізація особистості розглядається по відношенню до покоління в цілому і характеризує входження особистості в певні соціальні структури та сфери життя, особисту «стабілізацію» в цих соціальних структурах і сферах. Критеріями професійної самореалізованості є якісні показники включення в ті чи інші сфери життя, життєві події, такі, як вступ до вищого навчального закладу, працевлаштування вступ у шлюб і т. ін.. які фіксують ці включення і, з соціологічної точки зору, є етапами професійної самореалізації (М.Р.Гінзбург).

Соціологічний підхід до професійної самореалізації в якості механізмів розкриття особистісного потенціалу у професійній діяльності розглядає механізми впливу суспільства, трудового колективу на особистість. Індивідуальне ставлення до характеру реалізації особистісного потенціалу в професійній сфері показує, яким чином, забезпечується перехід соціального в глибинні структури особистості.

Загально-методологічний підхід. Професійна самореалізація особистості розглядається в контексті взаємного впливу індивідуальних особливостей людини і соціального середовища в процесі здійснення трудової діяльності.

Вивчається зумовленість професійної самореалізації специфікою засвоєння професійних цінностей та професійного досвіду, якістю професійних та соціальних зв'язків, особливостями індивідуального життя людини, якісними показниками реалізації своїх нахилів, здібностей та потреб в процесі здійснення професійної діяльності (К.О. Абульханова-Славська, Л.І. Анциферова, Л.І. Божович, В.А. Петровський С.Л. Рубінштейн).

При визначенні морфологічних ознак проблеми професійної самореалізації особистості нами також була виявлена неоднозначність ставлень науковців до цього питання.

Так, З.Ю. Крижанівська зазначає, що особистісна самореалізація в сучасній традиції наукових досліджень визначається як свідомий, цілеспрямований процес розкриття та опредметнення сутнісних сил людини в її багатоманітній соціальній діяльності. На підставі теоретичного аналізу наукових доробок авторка констатує, що основним атрибутом самореалізації особистості є професійний шлях.

Специфіка професійної самореалізації особистості в кожній професії зумовлена особливостями цієї професії, вимогами, які вона висуває до людини та їх поєднанням з індивідуальними властивостями особистості. Саме тому, сутність поняття професійної самореалізації особистості Крижанівська З.Ю. визначає як усвідомлену, цілеспрямовану об'єктивація тих професійно-особистісних якостей, які сприяють релевантному самовираженню в професійній діяльності через формування власної системи мотивів та визначення способів їх реалізації [6].

О.О. Богатирьова стверджує, що професійна самореалізація є результатом конструювання соціальної реальності особистості та базується на індивідуальних чинниках соціальної активності та самоефективності. В її праці акцент робиться на активності особистості в процесі професіоналгенезу. Основною суттю професійної самореалізації є закономірна трансформація особистості в ході професійної діяльності.

На думку О.О. Богатирьової, це процес, який характеризується кількісними, якісними і структурними перетвореннями, що забезпечують нормальне функціонування людини у професійній діяльності. Ідентифікація особистості з професією передбачає таке злиття життя професіонала з діяльністю, при якому надбані типові риси починають виявлятися в усіх інших сферах життєдіяльності й визначають характер ставлення особистості до об'єктивної дійсності. [1].

У працях А. Маслоу поняття професійної самореалізації розкривається через «захоплення значимою діяльністю», а у дослідженнях К. Ясперса через «справу», яку здійснює людина.

Водночас, нами умовно виокремлена низка наукових праць (О.П. Белінська, О.О. Деркач, В.А. Гупаловська, Я.Л. Коломінський, В.О. Лефтеров, П.В. Лушин, В.І. Муляр, В.Г. Панок, В.А. Роменець, та ін.), де професійна самореалізація розглядається як один із аспектів процесу реалізації особистісного потенціалу в життєдіяльності. В якості основних тез цієї умовної групи досліджень проблеми професійної самореалізації зазначимо: основними сферами самореалізації особистості є особисте життя та професійна діяльність; професійну самореалізацію доцільно розглядати в контексті загального процесу самореалізації особистості; професійна самореалізація здійснюється за закономірностями, притаманними особистісній самореалізації; критерії успішності професійної самореалізації відповідають критеріям становлення зрілої особистості; специфіка професійної самореалізації пов'язується зі впливом гендерних умов та умов здійснення професійної діяльності.

Так, В.А. Гупаловська вважає, що професійна самореалізація – це процес усвідомлення і кристалізації особистістю власної сутності та розгортання її у вигляді реалізації потенціалу з його опрідметненням у професійній діяльності.

Відповідно до процесу особистісної самореалізації, авторка визначає і поетапну структуру професійної самореалізації:

1-й етап – професійне самовизначення: вибір професії; професійна освіта;

2-й етап – професійний розвиток: професійна адаптація; апробація теоретичних знань у практичній діяльності; професійне самовдосконалення, підвищення кваліфікації;

3-й етап – професійне становлення: підвищення рівня професіоналізму; набуття професійного авторитету; досягнення активності, самостійності, творчого підходу у професійній діяльності [3].

Розглядаючи процес самореалізації особистості, К. Чарнецькі зазначає єдність професійного та загально особистісного розвитку та їх зумовленість сукупністю суб'єктивних, об'єктивних, педагогічних і психологічних чинників розвитку. D. Super, M.Y. Vahп та інші ототожнюють переживання професійної самореалізованості з кар'єрним зростанням.

В.О. Лефтеров вивчаючи різні аспекти реалізації особистісного потенціалу у професійній діяльності, взагалі зауважує наявність особистісно-професійний розвиток та особистісно-професійну самореалізацію людини.

Водночас, виявлена у науково-психологічній літературі також тенденція до вивчення психологічних категорій, дотичних до проблеми професійної самореалізації особистості.

Так, питання професійної самореалізації особистості впливають в процесі вивчення професійної самооцінки, професійної самоідентифікації, професійної компетентності тощо. Зазначена проблематика розкривається у роботах з вивчення профпридатності, проблеми профвідбору та профконсультування (Бодров В.А., Гейжан Н.Ф., Пряжников Н.С., Платонов К.К., Шадриков В. Д.); дослідження професійного розвитку та професійної типології особистості (Борисова О.М., Мітіна Л.М., Реан А.А.; Романова Е. С., Ginzberg E., Guilford G., Holland J., Roe A., Super D.).

Деякі дослідники [1] стверджують, що поняття «професійна самореалізація» є більш вузьким порівняно з поняттям «професійне самовизначення» та характеризує лише одну зі стадій професійного самовизначення. Саме поняття «професійне самовизначення особистості», на їх думку, акцентує увагу на особливому характері активності індивіда у зазначеному процесі.

О.О. Богатирьова вважає: професійне самовизначення є складовою особистісного самовизначення; професійне та особистісне самовизначення нерозривно пов'язані та взаємодіють між собою [1].

Почасти, під професійним самовизначенням розуміють сам вибір професії та одну з форм самовизначення особистості в цілому (К.М. Гуревич, І.А. Завалишина).

Найбільш цілісним, інтегральним показником професійного самовизначення є розгляд особистістю професії в цілому або її окремих сторін та аспектів

як факторів самореалізації. В якості основних характеристик професійного самовизначення визначаються наступні: професійне самовизначення як психологічне явище виникає на межі старшого підліткового та юнацького віку (Божович Л.І., Петровский В.А., Кон І.С, Гинзбург М.Р.); потреба у професійному самовизначенні — це потреба у формуванні смислової системи, в якій поєднані уявлення про себе та про соціум; професійне самовизначення спрямоване в майбутнє (сміслові та темпоральне); особистісне самовизначення включає в себе професійне.

Дотичними до поняття «професійна самореалізація» у психологічному тезаурусі є також і поняття «професійної свідомості та самосвідомості», які розглядаються як: форми усвідомлення сутності своєї професійної діяльності та засобів і способів її здійснення (з одного боку), а також вироблення позиції щодо цієї діяльності у відповідності з її цілями і завданнями та внутрішніми установками самої особистості (з іншого) (Нечаєв М.М); перш за все процес, за допомогою якого людина пізнає себе в професії та ставиться до себе як до професіонала (Міщик Л.І.); частка уявлень про себе, пов'язаних із професією, та самоствавлення до себе, зумовлене професією. Визначається перш за все тим, якою мірою ця діяльність усвідомлена та прийнята як фактор самореалізації.

Структуру професійної самосвідомості визначає професійна “Я-концепція”, котра має декілька складових: професійно-психологічне “Я” (професійні образи “Я”); суб'єкт-об'єктне самовідношення до себе та свого місця в професії; професійно-рольове “Я” [4].

Не менш важливим поняттям, дотичним до поняття професійної самореалізації, є професійна самоідентифікація. Професійна самоідентифікація виступає як основна мета та результат професійної діяльності.

Аналіз особливостей професійної самоідентифікації здійснено в роботі Остапенко І.В. Автор розглядає професійну самоідентифікацію як тип особистісної активності, як системне новоутворення, яке закономірно формується у процесі соціалізації індивіда. Сутність професійної самоідентифікації визначається ним як така, що пов'язана з ціннісно-сміисловою природою взаємодії людини та суспільства.

Бодальов О.О., Деркач А.А., Орбан Л.Е. найвищим етапом розвитку професійної самоідентифікації вважають вершини професіоналізму. Серед чинників досягнення (недосягнення) цих вершин науковці виділяють: задатки, здібності, обдарованість, таланти; умови сімейного виховання та розвиток особистості у шкільному віці; виховання, освіти, навчання у професійному учбовому закладі; саморух до вершин професіоналізму в самостійній діяльності протягом професійного життя.

Професійна самоідентифікація, водночас, виступає і як форма психологічної регуляції діяльності та професійного становлення. Так, Кривоконь зазначає, що професійна самоідентифікація тісно пов'язана з професійними стереотипами, образами, уявленнями, оскільки безпосередньо сам ідентифікаційний процес і здійснюється на основі формування та з урахуванням даних понять. Значне місце у розкритті поняття професійна самоідентифікація посідають також і

поняття професійної позиції та професійних ролей, оскільки розкриття особистісного аспекту професійної ідентифікації можливе лише тоді, коли відома система особистісних смислів індивіда стосовно системи професійних цінностей [4].

На думку науковця, з професійною самоідентифікацією тісно пов'язана структура професійних уявлень, які можуть виступати як механізми формування образів професії. Причому, ці образи включають уявлення про суб'єкт професійної діяльності, в тому числі ціннісно-мотиваційний компонент, професійно важливі якості, вимоги до особистості в конкретній професії [4]. Саме ступінь відповідності цих уявлень реаліям здійснення професійної діяльності і зумовлює особливості процесу переживання професійної реалізованості/нереалізованості особистості.

Важливий внесок у вивчення проблеми професійної самореалізації складає і така психологічна категорія як професійна самооцінка.

М.О. Ларіонова зауважує, що професійна самооцінка є частиною загальної самооцінки особистості, розвивається на її основі та виступає важливим психологічним фактором становлення професіонала. Її структура, вважає авторка, включає в себе: самооцінку стратегії професійної діяльності, самооцінку процесу діяльності, самооцінку результату діяльності.

О.В. Козієвська виділяє таку структуру професійної самооцінки: оцінка себе як професіонала; оцінка себе як професіонала в сфері міжпрофесійної взаємодії; оцінка себе як професіонала щодо досягненні акме у певному типі професійної діяльності.

Змістове наповнення професійної самооцінки, на її думку, складають власне ставлення до професійно значущих параметрів, ділові й особистісні якості, якості професійного спілкування, аналітичні вміння і ціннісні орієнтири професійної діяльності.

А.К.Маркова виокремлює ретроспективну (Я, як професіонал вчора), актуальну (Я, як професіонал сьогодні), потенційну (Я, як професіонал завтра) та ідеальну (Я, як професіонал у майбутньому) професійну самооцінку.

О.В. Кащенко доводить, що потреба у професійному самооцінюванні є витоком активності особистості, за допомогою якої здійснюється регулювання професійної поведінки, визначається напрямок подальшого професійного розвитку [5].

Професійна самореалізація особистості вивчається також і у зв'язку з професійною рефлексією.

Оскільки професійна рефлексія утворюється на базі загальної рефлексії особистості, то її можливо розглядати як комплекс уявлень про себе, як професіонала; самооцінку та самоаналіз продуктів власної професійної діяльності.

На підставі аналізу наукової літератури В.В. Демський виділяє такі значення рефлексії у професійній діяльності: тенденція розвитку всіх сучасних соціальних систем пов'язана із загальним позитивом, гуманістичною основою: звернення до людини її внутрішнього потенціалу; разом із загальним суспільним (державним) контролем професійної діяльності існує контроль внутрі-

шній, що належить самій людині: самоаналіз, свідомий вибір професії та способів діяльності у ній; всяка рефлексія має за основу сумнів в собі, своїй позиції та можливостях, що, в свою чергу, може призвести до різних результатів: а) песимістичний, що провокує пасивність та відсутність віри в успіх, б) оптимістичний, що спонукає до активності, подолання негативних моментів, реалізації саморозвитку та самовдосконалення; рефлексія виступає не тільки як констатувальний елемент, що характеризує наявність або відсутність професійних якостей, але як спонукання до їх розвитку, збагачення, примноження.

Узагальнюючи думки вчених можна зробити висновок, що професійна рефлексія включає:

- когнітивний компонент (усвідомлення норм, правил, моделей професійної діяльності; соціально-психологічні очікування від здійснення професійної діяльності);
- емоційно-оцінний компонент (емоційно-оцінне ставлення до результатів та особливостей професійної діяльності; характер сприйняття оцінних суджень оточуючих щодо власної професійної діяльності).

Ще однією психологічною категорією, дотичною до категорії професійної самореалізації є професійна компетентність.

У науково-психологічній літературі феномен професійної компетентності найчастіше трактується як: сукупність психолого-професійних якостей, що зумовлюють самостійну та відповідальну діяльність професіонала, здатність ефективно виконувати професійні функції [4]; важливий компонент підсистеми професіоналізму діяльності, сфера професійного знання, коло вирішуваних питань, система знань, яка постійно розширюється, що дає змогу успішно здійснювати професійну діяльність (А. Деркач, В. Зазикіна); система знань щодо професійної діяльності (А. Реан і Я. Коломінський); невід'ємна складова культури професійної діяльності: володіння системою знань, умінь і навичок, достатньою для успішного вирішення тих трудових завдань, які відповідають повсякденним і очікуваним на найближче майбутнє функціональним обов'язкам фахівця (Г. Балл); індивідуальна характеристика рівня відповідності вимогам професії; психічний стан, який дає змогу діяти самостійно і відповідально; володіння людиною здібностями і вміннями виконувати певні трудові функції.

Цікавою видається думка Т. Браже, І. Зязюн, В. Радул, які розглядають професійну компетентність не лише як сукупність базових знань, умінь та навичок, а й вважають важливими її складниками ціннісні орієнтації, мотиви діяльності, стиль взаємодії з оточуючими, загальну культуру фахівця, його здатність до розвитку свого творчого потенціалу, до саморозвитку та самовдосконалення.

А.Б. Земба зазначає, що під поняттям професійна компетентність розуміються не лише знання, вміння, навички та наявність здібностей, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності, але і наявність якостей, які дають змогу особистості бути успішною і поза професійною сферою життя. Тому важливу роль у формуванні професійної компетентності фахівця відіграє так звана життєва компетентність, яка включає в себе ключові компетентності, які

вважаються міжгалузевими знаннями, уміннями та здібностями, що необхідні для адаптації та продуктивної діяльності в різних сферах життя людини [5].

Ознакою професійної компетентності вважається не лише наявність знань і досвіду, а вміння їх використовувати в процесі реалізації своїх професійних функцій. При цьому слід пам'ятати, що професійна діяльність не вичерпується змістом вимог, які вона ставить до фахівця, це завжди відображення способу життя і поведінки людини. Від того, наскільки якісним є цей збіг можна судити про рівень професійної реалізованості, яка відображає рівень особистісної реалізованості [2].

Отже, феномен професійної самореалізації та пов'язаних з нею аспектів широко вивчається у науково-психологічній літературі у контексті забезпечення результативності, ефективності та успішності професійної діяльності різних соціальних категорій.

Стосовно психологічного супроводу професійної діяльності працівників пожежно-рятувальних служб у психологічній літературі представлені такі наукові розвідки щодо: професійної Я-концепції рятувальників (О.А. Олійников); індивідуально-психологічних особливостей рятувальників (С.М. Мордюшенко, Ю.О. Приходько, Е.М. Рядинська, А.В. Титаренко); особистісно-професійного розвитку фахівців екстремальних видів діяльності (В.О. Лефтеров); становлення професійної саморегуляції та ефективності професійної діяльності (Г.С. Грибенюк, В.Р. Цокота); детермінації професійної деформації у рятувальників (В.А. Магда); соціально-психологічних передумов виникнення помилкових дій у професійній діяльності рятувальників (Д.В. Лебедев); професійно-особистісних деструкцій та девіацій працівників МНС України (Т.Ю. Довбій, В.Д. Тогобицька, О.І. Чистікова).

Однак, наукових праць з проблематики саме професійної самореалізації пожежників та рятувальників нами не було виявлено.

Висновки:

- професійна самореалізація особистості, як соціально-психологічний феномен, розглядається в контексті вивчення специфіки професіоналгенезу та соціогенезу особистості, та справляє суттєвий вплив на якісні показники перебігу цих процесів;
- характер науково-психологічних досліджень вказує на те, що найбільш повно мультиаспектність феномену професійної самореалізації розкривається у поєднанні з вивченням дотичних категорій (професійне самовизначення, професійна самоідентифікація, професійна рефлексія, професійна компетентність, професійна самооцінка, професійна самосвідомість тощо);
- сучасний стан вивчення специфіки психологічного супроводу професійної діяльності пожежників та рятувальників вказує на доцільність та необхідність систематизації наукових напрацювань у цій сфері щодо забезпечення якісного дослідження феномену професійної самореалізації зазначених фахівців.

Список використаних джерел

1. Богатырёва О.О. Личностные факторы профессиональной самореализации: дис. на соискание уч. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология. Психология личности. История психологии» / О. О. Богатырёва. — М., 2009. — 162 с.
2. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога : Моногр. / Ж. П. Вірна. - Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Л.Українки, 2003. - 319 с
3. Гупаловська В.А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / В.А. Гупаловська ; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. — К., 2005. - 25 с
4. Земба А. Б. Особистісна вимогливість як чинник професійної компетентності (на матеріалі держслужбовців центрів зайнятості): автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / А. Б. Земба ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк, 2010. — 20 с.
5. Кащенко О.В. Психологічні детермінанти професійної самооцінки суддів: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.03 / О.В. Кащенко ; Укр. інж.-пед. акад. - Х., 2008. - 19 с
6. Крижановська З.Ю. Мотиваційні чинники професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / З. Ю. Крижановська; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. - Луцьк, 2011. - 20 с.

Spisok vikoristаниh dzherel

1. Bogatyreva O.O. Lychnostnie factory professionalnoi samorealizatii : dys. na soiskanie uch stepeni kand psychol nauk : spec. 19.00.01 “obschaya psychologia. Psychologia lychnosti. Istoria psychologii” / O.O. Bogatyreva. — M., 2009. 162 p.
2. Virna Z.P. Motivatyino-smyslova regulatia u profesionalizatii psychologa: monogr./ Z.P. Virna. – Lutsk: RVV “Vezha” Volyn. Derzh. Un-tu im. L. Ukrainki, 2003. – 319 p.
3. Gupalovska V.A. Professiona samorealizatia yak chinnik stanovlennia osobystosti zhinki: avtoref. dys. na soiskanie uch stepeni kand psychol nauk : spec. 19.00.01/ V.A. Gupalovska ; Instytut of psychology named G.S. Kostyuk, NAPS of Ukraine – K. 2005 – 25 p.
4. Zemba A.B. Osobystisna vymoglivist yak chinnik profesiinoi competentnosti : avtoref. dys. na soiskanie uch stepeni kand psychol nauk : spec. 19.00.01/ A.B. Zemba ; Volyn. Derzh. Un-tu im. L. Ukrainki, 2010. – 20 p
5. Kaschenko O.V. Psychologichni determinanty profesiinoi samootinky suddiv : avtoref. dys. na soiskanie uch stepeni kand psychol nauk : spec. 19.00.03/ O.V. Kaschenko ; Ukr. Inzh. Ped. Akad. – Ch. ,2008 – 19 p.
6. Kryzhanovska Z.U. motivatiyni chinniki profesiynoi samorealizatii fahivtiv doshkilnyh zakladiv : avtoref. dys. na soiskanie uch stepeni kand psychol nauk :

spec. 19.00.01/ Z.U. Kryzhanovska ; Volyn. Derzh. Un-tu im. L. Ukrainki, 2011. – 20 p

Kravchuk S.M. Professional self-realization of personality as socio-psychological phenomena. The article is devoted to the problem of professional self-realization of the individual. The main directions and approaches to studying of the professional self-realization of the individual in scientific literature are considered.

It is noted that professional self-realization of the individual as a social and psychological phenomenon, is investigated in the context of specifics of professional genesis and sociogenesis of the individual, having an essential impact on quality indicators of the course of these processes.

It is noted that most fully the multiple-aspect of the phenomenon of professional self-realization reveals itself in combination with studying of the contiguous categories (professional self-determination, professional self-identification, professional reflection, professional competence, professional self-assessment, professional self-awareness, etc.).

A need and expediency of systematization of scientific practices on careful studying of the professional self-realization of the specialists of rescue and fire fighting services is emphasized.

Keywords: professional self-realization, experts, professional activity, professional competence.

УДК: 159.938

Кружева Т.В.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВЦІВ

Кружева Т.В. Деякі особливості професійного самоздійснення науковців. В статті викладаються та обговорюються результати емпіричного дослідження деяких особливостей показників, критеріїв та детермінант професійного самоздійснення науковців (вчених-дослідників). Визначено спільні та відмінні особливості різновидів професійного самоздійснення, показників самоефективності, мотиваційного компоненту та самоактуалізаційних якостей в залежності від віку (етапів професійного самоздійснення). На основі узагальнення отриманих результатів намічені шляхи сприяння професійному самоздійсненню вчених-дослідників.

Ключові слова: професійне самоздійснення, вчений-дослідник, показники, критерії, детермінанти професійного самоздійснення, професійна самоефективність.

Кружевая Т.В. Некоторые особенности профессионального самоосуществления ученых. В статье излагаются и обсуждаются результаты эмпирического исследования некоторых особенностей показателей, критериев и детерминант профессионального самоосуществления ученых-исследователей. Определены общие отличительные особенности разных видов профессионального самоосуществления, показателей самоэффективности, мотивационного компонента и самоактуализационных качеств в зависимости от возраста (этапов профессионального самоосуществления). На основе обобщения полученных результатов намечены пути содействия профессиональному самоосуществлению ученых-исследователей.

Ключевые слова: профессиональное самоосуществление, ученый-исследователь, показатели, критерии, детерминанты профессионального самоосуществления, профессиональная самоэффективность.

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в нашому суспільстві диктують необхідність формування творчо активної особистості, спроможної ефективно й нестандартно вирішувати нові життєві проблеми. Нинішня суспільна практика зазнає відчутної перебудови, оскільки вона